

Alljärgnevalt on tutvustatud ühte Platoni kuulsaimat mõttekäiku.

Platoni õpetus ideedest ja “koopamüüt” (Meos, I. *Filosoofia põhiprobleemid*. 2010)

Ratsionalismi tuntud eelkäijaks antiikajal oli ka Vana-Kreeka filosoof Platon (427–347 e.m.a). Platoni arvates on olemas meeleline maailm, mida me näeme, saame käega katsuda jne, kuid on olemas ka ideede maailm, mida on võimalik “näha” ainult mõistusega. Tõeliselt on olemas ainult see, mis ei teki, ei muutu ega hävi. Meelelise maailma asjad on kunagi tekkinud, nad muutuvad ja hävivad kunagi. Meelelises maailmas pole midagi püsivat, jäävat. Seega pole meelelise maailma objekte tõeliselt olemaski.

Aga mis siis on tõeliselt olemas? Tõeline on Platoni järgi ideede ehk eidoste (kr *eidos*) maailm. Ideed on muutumatud. Neid ei saa hävitada. Neid ei teki juurde. Näiteks võib inimene nooruses olla ilus, kuid muutuda inetuks vanas eas või siis mingi haiguse tagajärjel. Inimese ilu võib seega kaduda. Kuid ilu (või kauniduse) eidos ei saa kaduda. Kauniduse idee võib ainult suuremal või vähemal määral peegelduda inimeses. Kuid kauniduse idee võib peegelduda ka maalil, lauas, lilledes jne., tehes need kauniks.

Maja võib hävineda tulekahjus, kuid maja idee ei kao. Kui inimene asub uuesti maja ehitama, siis ta juhindub maja ideest. Kuivõrd täiuslikku maja idee kehastumist tal õnnestub saavutada – see sõltub juba meistri oskustest.

Inimesed võivad surra, kuid inimese idee on jääv. Ideaalseks me nimetame seda inimest, kes on maksimaalses vastavuses inimese ideega, kelles on täielikult kehastunud inimese eidos. Tegelikult on saavutatav muidugi vaid ligilähedane vastavus. Inimene, kes püüab end täiustada, püüdleb just nimelt selle maksimaalse vastavuse või täieliku kehastumise poole. Just tänu idee kehastumisele on asi see, mis ta on. Maja on maja tänu maja eidosele, mis on kehastunud mingis materjalis; maal on kaunis tänu kauniduse ideele, mis on kehastunud maalil. Idee kehastub mingis vormitus materias ning muudab selle millekski konkreetseks – lauaks, tooliks, maaliks, inimeseks vms. Meeleline maailm on tegelikult midagi ideede maailma ja vormitu materia vahepealset. Materiat nimetab Platon koguni mitteolemiseks – küllap sellepärast, et materia kohta ei saa midagi konkreetset ütelda. Materia on lihtsalt materia ning selles mõttes eimiski. Meelelises maailmas on vaid ideede varjud – vähem või enam selgepiirilised – kui kujundlikult väljenduda. Meelelise ja ideede maailma vahekorda aitab selgitada Platoni nn koopamüüt. Selle kohaselt elavad inimesed nagu koopas. Nad on aheldatud nii, et näevad ainult koopaseina, kuhu langevad varjud. Varjusid peavad nood inimesed ekslikult tõelisteks asjadeks, sest nad ei näe seda, mille varjudega on tegemist. Koopaseinale langevad varjud ongi meelelise maailma asjade analoogid. Ideesid sümboliseerivad aga need asjad, mille varjusid aheldatud inimesed näevad.

Platon kasutas nn koopamüüti tegelikult küll haritud ja harimatu inimese erinevuse selgitamiseks: haritud inimese püüdlus on tunnetada ideesid, harimatu inimene piirdub aga meelelise maailma objektide tundmaõppimisega. Samas on selles koopa kujundis juttu ka eidose ja meelelise maailma asja vahekorra.

Enne kehastumist viibivad hinged ideede maailmas ning “näevad” seal – kes vähem, kes rohkem – ideesid. Kehastudes hing unustab kõik, kuid on võimeline meelde tuletama. Tunnetamine ongi Platoni arvates tegelikult meeldetuletamine. See ei toimu siiski automaatselt – selleks on tarvis õppida, et üldse midagi meelde tuleks. Tõeline teadmine (kr *epistēmē*) saab olla ainult eidose teadmine, eidose tundmine. Mõne geomeetria teoreemi teadmine sobib siia näitena. Väited meelelise maailma kohta võivad aga Platoni arvates pretendeerida vaid arvamuse (kr *doxa*) nimetusele. Näiteks väide, et praegu ei saja vihma.

Kasutatud allikas

Meos, I. *Filosoofia põhiprobleemid*. 2010 (elektroniline väljaanne)

http://www.indrekmeos.xyz/e_raamat/Meos_I_Filos_pohiprobleemid.pdf

